

Kävelyssä rakentuva paikka

Oulun kaupunkikeskusta seniorikaupunkilaisten sosiomateriaalisena ympäristönä

Tiina Suopajarvi

Abstrakti

Artikkelissa tarkastellaan ikääntyvien oululaisten suhdetta kaupunkiinsa ruumiillisen ja sosiomateriaalisen paikkasuhteen rakentumisen kautta. Kaupunkikeskustat ovat yhä tärkeämpiä elämysympäristöjä ikääntyville kaupunkilaisille, joten ikääntyvän väestörakenteemme vuoksi on syytä tarkastella, millaisina he itse nämä tilat kokevat. Tutkimukseni tavoitteena onkin vastata kysymykseen, miten ikä ja ikääntyminen vaikuttavat julkisessa tilassa liikkumiseen ja sen merkityksiin. Tutkimuskysymys liittyy kaupunkikävelyn ruumiillisuuden, sosiomateriaalisen tilan ja ajallisuuden ulottuvuuksiin, jotka yhdessä muodostavat paikantuneisuuden näkökulman. Tutkimuksen aineistona ovat yhdeksän 66–89-vuotiaan Oulun keskustassa asuvan kaupunkilaisen haastattelut, joiden aikana kävelimme heidän jokapäiväisiä reittejään. Kävelyhaastattelut osoittavat, miten hetkellisessä paikkakokemuksessa ovat läsnä niin ikääntyvän muuttunut ruumis, muut ihmiset kuin ei-inhimillisetkin toimijat, kuten rakennukset, kadut ja puistot. Tämä kokemus on osa paikkojen kudelmää, jossa ovat läsnä myös muistot ja tulevaisuuden suunnitelmat. Refleksiivisen etnografian metodologiaa hyödyntämällä artikkelissa avautuu lisäksi se, miten tutkija tutkimuskysymyksillään, menetelmillään ja ruumiillisella mukana kävelyllään osallistuu haastateltaviensa paikkakokemuksen ja -suhteen muovaamiseen.

AVAINSANAT: Etnografia, ikääntyminen, julkinen kaupunkitila, kudelmä, kävelyhaastattelu, paikkasuhte.

Johdanto

Ikääntyvät suosivat Oulussa asuinalueinaan sekä keskustaa että keskustan tuntumassa olevia asuinalueita (ks. Oulun kaupunki 2013). He haluavat asua lähellä palveluja, jotta pääsevät käyttämään niitä helposti kävelen, pyöräillen

tai julkisilla liikennevälineillä. Sama suuntaus näkyy myös muissa Suomen kaupungeissa, joten kaupunkikeskustat ovat seniorikaupunkilaisten arkisille toiminnoille yhä tärkeämpiä ympäristöjä (ks. Sulander ym. 2009). Sen vuoksi on tärkeää tarkastella heidän omia kokemuksiaan näissä ti-

loissa elämisestä ja toimimisesta. Vaikka yhteiskunnallista ikääntymiseen ja erityisesti vanhukseen liittyvää keskustelua käydään ennen muuta siitä, miten ihmiset voisivat parhaiten ikääntyä omissa kodeissaan, ikääntyminen ei ole pelkästään yksityisten tilojen asia (ks. Penney 2013). Julkisten tilojen suunnittelulla voidaan vaikuttaa ikääntymiseen ja sen kokemiseen, sillä havaintojen ja toiminnan lisäksi paikkasuhteen muovautumiseen vaikuttaa paikan politiikka (Pink 2009). Suunnitellulla kaupungilla on keskeinen rooli yhteiskunnan rakenteiden määrittelyssä, ja se on siten olennainen osa yhteiskunnallisen vallan verkostoa. Kaupunkisuunnittelulla voidaan osittain määritellä, millaiset toimijat ja toiminnot ovat hyväksytyt tietyissä paikoissa, ja millaiset taas eivät. (Galloway 2004; Massey 1993; Saarikangas 2006.) Lisäksi sillä voidaan vaikuttaa siihen, miten ja missä ihmiset liikkuvat ja ”siihen, mitä liikkussa havaitaan ja muistetaan” (Asikainen & Mäkinen 2013, 137).

Tämä artikkeli käsittelee ikääntyvien kaupunkilaisten yksilöllisiä havaintoja ja kokemuksia Oulun kaupunkikeskustasta. Aihe alkoi kiinnostaa minua edellisessä tutkimuksessani, jossa ikääntyvät haastateltavat niin sanotuissa teknologia-elämäkerroissaan sivusivat sitä, miten ikääntyminen vaikuttaa kaupungilla liikkumiseen (ks. Suopajarvi 2014a; 2014b; Ylipulli & Suopajarvi 2013). Hämmästyin erityisesti ”Helmin” (1947)¹ kertomusta, sillä en ollut itse kokenut kyseistä kaupunkitilaa lainkaan hänen kuvailemallaan tavalla:

HELMI: Ja siellä [torilla] on sitten ihan kivaa, ja siellä käydään monesti syömässä esimerkiksi kauppahallissa tai niissä kojuissa kalaruokia sun muita ja kaikkia. Ja sitten, kun sieltä lähtee kävelämään tänne, Kakaravaaran aluettahan tämä on,

niin se tuosta niin koko ajan se tulee ylöspäin, että tämä on vaara. [...] Niin jossakin vaiheessa tuossa alkaa ihan läppästymään, että huhhuh, kun nousee tällä tavalla, ja hirveän kuuma tulee, että en sillai tykkää. [...]

MINÄ: Niin, niin enpä ole ajatellutkaan tuota sillä tavalla, että se nousee.

HELMI: Joo, kyllä se tekee, että tuossa Pakkahuoneenkadun tuota puolta, niin siinä huomaa oikein hyvin, että tavallaan tämän, tai tuon viereisen talon kohdalla, että se nousee. Ei sitä huomaa kulle sun iässä, että 30 vuotta odota, kun eteenpäin menee.

Ikääntyvien kertomusten innoittamana tarkastelen tässä artikkelissa Oulun kaupunkikeskustan yli 65-vuotiaiden asukkaiden kokemuksia julkisesta tilasta. Analysoimalla yhdeksän ikääntyvän kaupunkilaisen kanssa julkisissa tiloissa tekemiäni kävelyhaastatteluita käsittelen kävelyssä rakentuvia *ruumiillisia, sosiomateriaalisia ja ajallisia ikääntymiseen liittyviä merkityksiä*. Katson näiden merkitysten muovautuvan ikääntymisen ja julkisen kaupunkitilan sosiokulttuurisissa narratiiveissa, jotka voivat liittyä esimerkiksi sukupuoleen. Koska nämä kaikki ulottuvuudet kietoutuvat tiiviisti toisiinsa, on niiden analyttinen erottaminen toisistaan keinotekoista, joten on tärkeää muistaa niiden muodostuvan samassa ”kudelmassa” (ks. Ingold 2011). Etnografisen analyysin kautta pyrin ymmärtämään ikääntyvien kävelykumppanieni paikkakokemuksia moniulotteisesti ruumiin ja sosiomateriaalisen paikan kommunikaationa sekä osana ajallisia jatkumoa. Tällöin tavoitteenani ei ole saada kattavaa kuvaa ikääntyneiden oululaisten julkisen tilan kokemuksista sinänsä, vaan pikemminkin kuvata yksittäisten kävelyhaastattelujen kautta tämän kokemuksen monimutkaisuutta, ja siten ymmärtää paremmin ikääntymisen suhdetta julkiseen kaupunkitilaan.

1 Kaikkien haastateltavien nimet on muutettu, nimen perässä on syntymävuosi suluisa.

Paikkasuhteen muovautumista arkisissa toiminnoissa ja erityisesti kävellessä on tarkasteltu antropologisissa ja sosiologisissa tutkimuksissa muun muassa aistien (esim. Pink 2007; 2008), kävelyn sosiaalisen luonteen (esim. Lee & Ingold 2006; Lorimer & Lund 2008; Vergunst 2010) sekä ihmisen ja ei-inhimillisen materian kohtaamisen (esim. Degen ym. 2010) näkökulmista. Lisäksi tutkijat ovat keskittyneet kirjoituksissaan kävelyhaastattelun tai ”mukana kulkemisen” (*go-along*) metodologiseen pohdintaan (esim. Kusenbach 2003; Pink 2007). Suomessa kävelyhaastattelumenetelmää on käytetty ihmisen kaupunkimetsäkokemusten tutkimisessa (Asikainen & Mäkinen 2013; Jokinen ym. 2010) sekä yksittäisiin aisteihin, kuten kuuloon ja ääniin, liittyvissä tutkimuksissa (esim. Uimonen 2011). Etnografit ovat kenttätöissään kävelleet ihmisten kanssa jo sadan vuoden ajan, mutta menetelmän reflektointi, kuten ruumiillinen vuorovaikutus, rytmit, rinnakkain kulkeminen ja keskusteleminen sekä materiaalisen tilan vaikutus kokemuksiin, on noussut tutkimusaiheeksi vasta viimeisen vuosikymmenen aikana.

Ikääntymisen suhdetta kaupunkitiloihin on tutkittu kansainvälisesti esimerkiksi keskittymällä nostalgisiin paikkamuisteluihin globalisoituvassa maailmassa (Phillipson 2007; Savage ym. 2005), tiheään asutettujen kaupunkitilojen ikääntyneille tuottamiin riskeihin (Ogg 2005) ja dementian (Brittain ym. 2010) tai ruumiillisten vammojen (Freund 2001) rajoittamien ikääntyneiden julkisen tilan käyttöön ja siihen liittyviin valtasuhteisiin. Sen sijaan ikääntymisen vaikutuksia kaupunkitilassa liikkumiseen ja ikääntyvien omia (ruumiillisia) kokemuksia ei ole juuri tutkittu. Antropologi Griet Scheldeman (2011) on kävellyt englantilaisella maaseudulla 83-vuotiaan Williamin kanssa ja pohtii etnografisessa artikkelissaan muun muassa heidän keskinäistä kehollista vuorovaikutustaan. Scheldeman ei kuitenkaan tarkastele sosiomateriaalisen tilan vaikutuksia kävelyn, mikä on tämän artikkelin keskiössä.

Paikan ja paikkasuhteen rakentaminen on jatkuvassa liikkeessä oleva prosessi. Liike ja liikkuminen ovat olennainen osa tuota prosessia erityisesti tarkasteltaessa kaupunkitilaa, sen julkisia paikkoja ja niissä tapahtuvaa toimintaa. (Saarikangas 2006, 84.) Tim Ingold käyttää käsitettä *meshwork* puhuessaan paikoista ja niiden välisistä suhteista. Erona verkostoon (*network*) hän painottaa solmukohtien välisiä kudelmia kiinnittäen huomiota erityisesti reittien ja niillä kulkemisen merkityksiin paikkasuhteessamme. Sen sijaan, että olisimme jossain paikassa, olemme useimmiten tulossa jostakin tai menossa jonnekin, kuljemme paikan läpi tai sen ympäri. Kun erilaiset reitit kohtaavat, muodostuu tarinoiden solmukohtia. (Ingold 2011, 148–154, 160; ks. myös Ingold 2000.) Ingoldin paikan määrittely sopii hyvin tutkimukseeni julkisten kaupunkitilojen käytöstä ja niissä tapahtuvasta toiminnasta, sillä kulkeminen niin fyysisesti kuin ajallisestikin eri paikkojen välillä on olennainen osa seniorikaupunkilaisten paikkasuhteen muovautumista. Menneet muistellut, nykyiset eletyt ja tulevat kuvitellut paikat kohtaavat heidän kävelykertomuksissaan rakentaen tarinaa ikääntyvien kaupungista (ks. myös Ylipulli & Suopajarvi 2013). Käytän tässä artikkelissa *meshwork*-sanana suomenkielisenä vastineena sanaa *kudelman*, jossa jokainen lanka on tärkeä kokonaisuuden ymmärtämiseksi.

Kun Ingold korostaa liikkeen merkitystä paikan kokemuksessa, tuo antropologi Sarah Pink tähän analyysiin mukaan ruumiin ja erityisesti aistit. *Emplacement*-käsitteen avulla on Pinkin mukaan mahdollista ymmärtää paikan kokeminen samaan aikaan sekä hetkellisenä havaintona ja aistimuksena, osana historiallisia prosesseja ja kulttuurisia narratiiveja että ennen muuta näiden kaikkien yhteenkietoutumina (Pink 2011, 354). Kävely on siis paitsi ruumiillinen, myös hyvin paikkasidonnainen kokemus, jonka yhtenä osapuolena on sosiomateriaalinen ympäristö, kuten kaupunki (ks. myös Vergunst 2010). Viit-

taan tekstissän *emplacement*-sanon kuvailemaan paikkasuhteen monikerroksisuuteen paremman suomenkielisen sanan puutteessa sanalla *paikantuminen*, joka tässä tapauksessa pitää sisällään ajatuksen paikkasuhteen samanaikaisesta hetkelisyydestä ja ajallisista jatkumoista sekä paikkakokemuksen ruumiillisuudesta ja siihen kietoutuvista sosiokulttuurisista narratiiveista. Tiedon tuottaminen tapahtuu aina vuorovaikutuksessa, joten kävelyhaastattelijana olen myös itse osa kävelykumppanieni kokemuskertomuksia (ks. myös Lee & Ingold 2006; Pink 2009).

Aineisto ja menetelmät

Tutkimukseni aineistona ovat vuoden 2013 helmi- ja maaliskuussa yhdeksän oululaisen kanssa tekemäni kävelyhaastattelut. Kävelyhaastattelumenetelmä kiinnosti minua, koska halusin jakaa yli 65-vuotiaiden kaupunkilaisten ruumiillisia kaupunkikokemuksia ja siten ymmärtää heidän näkökulmaansa julkisessa tilassa liikkumiseen (ks. Kusenbach 2003). Kuten antropologit Jo Lee ja Tim Ingold ovat todenneet, ”osallistuminen ei tarkoita kävelyä jonnekin vaan kävelyä jonkun kanssa” (2006, 67). Minun kävelykumppaneistani viisi oli naisia ja neljä miehiä, ja heidän ikänsä vaihteli 66 vuodesta 89 vuoteen. Kävelymme alkoivat haastateltavan kotoa, joka sijaitsi kaupungin keskustassa, ja useimmiten ne myös päättyivät sinne. Suurimman osan haastatteluaajasta olimme julkisessa tilassa, kaduilla, puistoissa, kaupoissa, kahviloissa, pankeissa tai virastoissa. Olin tavannut kaikki kävelykumppanini kaksi vuotta aikaisemmin, kun haastattelin heitä heidän kotonaan (ks. Suopajarvi 2014a; 2014b; Ylipulli & Suopajarvi 2013). Se, että olimme jo aiemmin tulleet tutuiksi, helpotti kävelyhaastattelujen tekoa, mutta myös liikkeessä ja rinnakkain oleminen vaikuttivat siihen, että tunnelma kävelyllä oli usein vapautuneempi kuin ensimmäisessä haastattelussa (ks. myös Jokinen ym. 2010). Vaikka analysoin tässä artikkelissa pääasiassa kävelyhaastatteluita, on

hyvä tiedostaa, että ensimmäiset kotona tehdyt haastattelut vaikuttavat osaltaan tulkintoihini.

Kävelyissä minulla ei ollut haastattelukysymyksiä paperilla, vaan keskustelunaiheemme liittyivät yleensä paikkoihin, joissa olimme, sekä rakennuksiin tai näkymiin, joita katselimme. Paikka ja tilanne, kuten liukastuminen, nostivat osaltaan esiin uusia kysymyksiä. Pysin kuitenkin käymään kaikkien kanssa läpi turvallisuuden, esteettömyyden ja liikkumisen ajankohdan teemat sekä kysymyksen miellyttävistä ja epämiellyttävistä paikoista. Nauhoitin haastattelut digitaalisella ääninauhurilla, joka oli haastateltavan taskussa. Lisäksi videokuvasin kävelymme pienellä GoPro-videokameralla, joka roikkui minun kaulassani passipussin sisällä, eikä siten näkyvästi häirinnyt keskustelujamme. Kävelyn videoimisen tarkoituksena oli toimia muistin apuna, kun puhe piti sijoittaa tiettyyn paikkaan. Videoaineisto on kuitenkin osoittautunut muutoinkin hyödylliseksi, sillä siitä voi tutkia haastateltavan ja itseni välistä kehollista kommunikaatiota, kuten rytmejä, pyrähdyksiä ja liikkeellelähtöjä. Lisäksi kun videokuvaa ja puhetta tarkastelee rinnakkain, voi analysoida, miten paikka vaikuttaa puheen sisältöön, vai vaikuttaako lainkaan.

Videokävelyitä tehneen Sarah Pinkin mukaan videon käyttö auttaa tutkijaa ymmärtämään empaattisemmin toisten ihmisten paikkasuhteita, ja sen avulla voidaan huomata paremmin fyysisten paikkojen materiaaliset ja ei-materiaaliset elementit, kuten rakennukset ja vuorokaudenaika, jotka osaltaan muovaavat paikkakokemusta (Pink 2007, 245, 249–250). Olen siis lukenut analyysisani litteroitua äänitallenneaineistoa ja videoaineistoa rinnakkain, jolloin ne laajentavat refleksiiviseen etnografiaan (Davies 1999) perustuvaa luentaani sanallisen vuorovaikutuksen analysoinnista ruumiilliseen vuorovaikutukseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö ruumiillisen vuorovaikutuksen analysointi olisi läsnä silloinkin,

kun aineistona ovat pelkät litteraatit (Pink 2009). Julkisessa tilassa liikkeessä tehtävässä haastattelussa videotallenne kuitenkin tihentää aineistoa (ks. myös Asikainen & Mäkinen 2013).

Julkisessa tilassa kävely on paitsi osa laajempaa ruumiillista ja sosiaalista toimintaa, myös aina neuvottelua muiden tilassa olevien ihmisten sekä ei-inhimillisten toimijoiden kanssa (Lee & Ingold 2006). Kun Pink peräänkuuluttaa ruumiillisuuden analyysin sitomista paikkaan niin, että ruumis nähdään osana koko ympäristöä, hän käyttää esimerkkinä espanjalaisen härkätaistelijaan ruumista osana härkätaisteluareenaa (2011). Kaupunkitilan tavoin tuo areena on julkinen paikka monine kulttuurisine kerroksineen ja monimutkaisine sosiaalisine suhteineen, mutta se on ympäristönä selkeästi rajatumpi kuin se paikka, jossa me senioreiden kanssa kävelyhaastatteluiden aikana kuljimme. Siten kaikkien sosiokulttuuristen ja -materiaalisten kaupunkikerrosten huomioiminen analyysissä ja mahdolluttaminen tähän artikkeliin on mahdotonta. Kävelyhaastattelujen analysointi on ollut vuoropuhelua edellä mainittujen teoreettisten paikkakäsitysten, kävelyhaastattelun menetelmän ja sen reflektoinnin sekä kävelyissä muodostuneen aineiston välillä. Tässä vuoropuhelussa ovat nousseet esiin esimerkiksi reittien, rytmien, materiaalisten elementtien ja muiden tilassa liikkuvien ihmisten merkitykset senioreiden sosiomateriaalisessa paikkasuhteessa. Näkökulmien kautta tämä paikkasuhte linkittyy osaksi laajempia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ikääntymiseen liittyviä narrativeja.

Kaupunkikävely ikääntymisen ruumiillisena kokemuksena

Ruumiit ovat olennainen osa paikkojen sosiaalista, tilallista ja ajallista rakentumista. Ne osallistuvat paikan ja sen merkitysten tuottamiseen toisaalta toiminnan ja toisaalta niiden sosiokulttuuristen merkitysten kautta. (Degen ym. 2010;

Freund 2001.) Vaikka esimerkiksi ikääntymiseen ja ruumiillisuuteen liitetyt merkitykset eivät ole muuttumattomia, ovat kulttuurin jäsenet tavallisesti sisäistäneet ne niin hyvin, että heidän voi olla vaikea vastustaa niitä (Holstein 2006, 315). Kun yksilöiden pitää yhteiskunnassamme ”hoitaa” oma ikääntymisensä hyvin, pidetään esimerkiksi kiireisiä ja liikkeessä pysyviä ”vanhoja kehoja” merkinä onnistuneesta ikääntymisestä (Slevin 2006, 248).

Liikkeessä pysyminen on tärkeää seniorikaupunkilaisille, joten asioiden hoitaminen kävelen tai pyörällä on osa oman kunnan ylläpitoa ja taistelua ikääntymisen tuomia fyysisiä vaivoja vastaan. Kaikki kävelykumppanini pääsivät omin jaloin liikkeelle, mutta muutaman kohdalla fyysiset vaivat rajoittivat liikkumista huomattavasti. Heillä oli erityisesti selässä ja jaloissa hankalia kulumia, ja lisäksi sydän- ja hengityselinsairaudet saattoivat estää liikkumisen. Yhden kävelyn jouduimme perumaan, koska pakkasen ja viiman yhdistelmä sekä vaarallisen liukkaat kävelytiet olivat haastateltavalle liikaa. Osa haastateltavista oli sen sijaan varsin hyvässä kunnossa ja meno kävelyllä reipasta.

Mitä vaikeampia fyysisiä vaivoja ruumiissa on, sitä vähemmän voi kävellä ilman jatkuvaa oman ruumiin tarkkailua. Leenalla (1936) selkävaiivat ja astma rajoittivat yhä enemmän liikkumista, ja kävelykumppaneistani hänen kävelynsä oli kaikkein ”ruumiillisinta” siinä mielessä, että keskustelimme enimmäkseen siitä, miten hän fyysisesti kykeni kulkemaan kaupungilla. Keskustelu alkoi hänen kotitalonsa hississä, jonka Leena sanoi olevan liian ahdas rollaattorille. Toisaalta Leena kertoi haluavansa kävellä mahdollisimman kauan sauvoilla ja ilman rollaattoria, koska sauvojen kanssa myös kädet saivat liikuntaa. Hän mietti kehonsa tulevaisuutta ja sitä, miten voisi itse aktiivisesti ylläpitää liikuntakykyään. Leenan kotitalon takaoven rappujen askelmat olivat hyvin korkeat

ja saivat hänet pohtimaan, kuinka kauan hän pystyisi niitä käyttämään. Kävelyteillä kulkiessamme Leena suuntasi katseensa aina maahan pystyäkseen väistämään liukkaita paikkoja. Näin ympäröivä kaupunki piirtyi hänelle enimmäkseen teiden ja katujen pintojen kautta, ja hän harmitelikin sitä, ettei pystynyt enää tarkkailemaan ympäristöä entiseen tapaan. Myös reitin valinnassa maantaso oli hänelle ensisijaisen tärkeä, koska talvella osa hänen reiteistään tukkiutui lumesta. Määränpäässämme terveysasemalla kävelyä määrittivät niin ikään portaat, mutta tällä kertaa positiivisessa mielessä: porrasaskelmat olivat sopivan matalia ja Leena iloitsi pystyessään yhä käyttämään niitä.

Kokemuksia ruumiillisista rajoitteista julkisessa tilassa tutkineen Peter Freundin mukaan ”tila voi olla fyysisesti saavutettavissa, mutta johtuen sille annetuista merkityksistä se voidaan kokea ahdistavaksi” (Freund 2001, 697). Toisaalta tila voi olla ikääntyvälle hyvinkin mieluinen, mutta sen fyysiset rakenteet muuttavat sille annettuja merkityksiä: mielenkiintoisesta museosta voi tulla hankalan ja jopa nöyryyttävän kokemuksen näyttämö. Näin oli käynyt Leenalle (1936) Pohjois-Pohjanmaan museolla, sillä rakennuksen ulkortaat olivat hänen nykyiselle ruumiilleen turhan haastavat. Porrasaskelmat olivat liian korkeat ja portaista puuttui kokonaan kaide. Kauppojen rullaportaita Leena piti liian nopeina ja kertoi käyttävänsä keskustan tavarataloissa mieluummin hissii. Leenan kokemukset kaupunkitilassa liikkumisesta ovat hyvin ruumiillisia ja kertovat siitä, ettei läheskään kaikkia julkisia tiloja ole rakennettu tai muokattu hänenlaisilleen liikkujille. Kaupungilla liikkuva ruumis on normitettu hyvin toimivaksi ja ripeäksi (ks. myös Holstein 2006).

Niin mää oon ajatellu, se on kauheeta jos kato keppien kanssa hosuu siellä portaisa. Niin se on niinkö yks semmonen [...] niinku mää oon hoksannu sen, että mua ruppee hirvittää se, kun niinkö

tuun, niinkö meen alaspäin, että mihin askelmalle mää astun. Että ne on niinkun vanhuksille yks. Kyllähän on hissejäki, mutta että tämä on varmaan mulle semmonen siirtymävaihe vielä, että mää oon koittanu toimia niinku normaalit ihmiset. (Leena, 1936)

Kävelyn ruumiillisuus tulee näkyväksi myös siinä, millaisia reittejä ihmiset kehoillaan kaupunkiin ”piirtävät”. Omat reitit ovat merkityksellisiä kävelijän paikkasuhteen rakentamisessa: liikkumisellaan ihmiset muovaavat paikkoja, niiden käyttötapoja ja merkityksiä. (de Certeau 1988, 98; Ingold 2011; Lee & Ingold 2006, 68, 76–78.) Vaikka kaupungissa reittien valinta on suunnitellun ja rakennetun tilan vuoksi tiukemmin säädelyä kuin vaikkapa metsässä, valinnanvaraa on silti olemassa, ja sen kautta reitti saa yksilöllisiä merkityksiä. Yhteiset kävelymme pysyivät kaupunkikeskustassa osittain siitä syystä, että olin itse etukäteen rajannut alueen, mutta moni senioreista kertoi oman kävelemisensä rajautuvan keskustaan muutoinkin. Heidän ruumiinsa on tärkeä tekijä heidän reitinvalinnassaan. Esimerkiksi Helmillä (1947) vaihdevuodet vaikuttivat siihen, missä ja millaisilla ilmoilla hän liikkui ulkona. Erityisesti kuumat kesäpäivät olivat hikoilun vuoksi liian tukalia kävelemiseen, mutta yhtäkkiset kuumat aallot estivät hänen liikkumistaan ympäri vuoden. Helmi sanoikin pysyttelevänsä tämän vuoksi mieluiten kotinsa lähialueilla. Liikkumisalueen supistuminen oli kipeä paikka monelle, erityisesti pyöräilystä luopuminen reaktionopeuden hidastuttua oli ollut vaikeaa.

Kävelyssä koettu paikka on ennen muuta liikettä paikkojen välillä, ja tämä kudelmaisuus vahvistuu kävelyhaastattelussa eri aikatasoilla kulkevilla senioreiden tarinoilla. Talvinen keli nosti kävelykumppanieni mieleen ruumiilliset muistot viimeaikaisista kaatumisista. Keijo (1943) ja Taimi (1930) kertoivat liukastuneensa melko pahoin kuluneen talven aikana, ja heidän kehossaan oli yhä

muistoja noista kaatumisista. Erityisesti Taimin kertomuksessa kaatumisesta muovautui kuitenkin ennen kaikkea sosiaalinen tapahtuma, sillä hän muisteli nauraen, miten nuoret naiset olivat tulleet tarjoamaan hänelle apua. Kaatumisen kaltainen poikkeama julkisessa tilassa pakottaakin ihmiset tietoisesti huomaamaan ja huomioimaan toiset kadulla kulkijat, ja se synnyttää hetkellisen aktiivisen vuorovaikutuksen tilan, joka horjuttaa kaupungilla Erving Goffmanin mukaan yleensä vallitsevaa ”kohteliaan tarkkaamattomuuden” tilaa (1966, 83–88).

Julkisia kaupunkitiloja tutkinut sosiologi Pasi Mäenpää kuvaa kohteliaan tarkkaamattomuuden tilaa näin: ”Kohdatessaan toisen kaupunkilainen tekee ensin katseensa suuntaamisella tiettäväksi havainneensa ja hyväksyvänsä toisen läsnäolon. Sen jälkeen hän antaa ilmeettömyydellään, katseensa suuntaamisella ja välttelevällä tilanotollaan toisen ymmärtää, että hyväksyy tämän fyysisen ja henkisen tilan koskemattomuuden.” (Mäenpää 2005, 86.) Goffmanin näkemys rakentuu pitkälti pelkän näköaistin varaan, mutta senioreiden kanssa tekemäni kävelyhaastattelut osoittavat, että kävelijä reagoi muihin kadun kulkijoihin jatkuvasti paitsi katseellaan, myös koko ruumiillaan pyrkien ennen muuta väistämään näitä (ks. Lee & Ingold 2006, 81). Näin hän samalla piirtää rajoja oman kehonsa ympärille rakentaen julkisessa tilassa henkilökohtaisen suojan itselleen. Ruumiillisten rajojen tarve ja mitat ovat kulttuurisidonnaisia, kuten Kaisakin (1945) kävelymme aikana pohti:

No sanotaanko, että kyllähän sitä niinkun jos muistaa ja jos on mahdollista, niin välttää ruuhka-aikana autolla liikkeelle lähdön, ja onhan se niinkö kävellessäki ikävä, kun on kadut täynnä väkeä, kun sitä on tottunu täällä kuitenkin tämmöseen tilaan. Niinkö justiin jotkut, jotka olivat käyneet Vietnamissa, niin olivat ihmeissään, että kuinka kauhiasti siellä on ihmisiä. (Kaisa, 1945)

Reittien lisäksi kaupunkitilan ruumiillisessa kokemisessa keskeistä ovat liikkeellä ja pysähdyksillä tuotetut rytmit. Kaupunkikävelyä tutkineen antropologi Jo Vergunstin mukaan arkipäiväisten rytmien etnografinen kuvaus on tärkeää, sillä ne avaavat kaupunkien rakenteisiin, sosiaaliin suhteisiin ja valtaan liittyviä vyyhtejä (Vergunst 2010, 378–379; ks. myös Lefebvre 2004). Eri-ikäisten ja erikuntoisten kävelykumppanieni rytmit poikkesivat huomattavasti toisistaan. Osa heistä käveli nopeasti ja vaivattomasti, mutta erityisesti jalka-, selkä- ja hengityselinvaivoista kärsivät kävelivät omaan, hieman verkkaisempaan tahtiinsa.

Vaikka ikääntymisen vaikutukset rytmeihin olivat yksi kävelyhaastattelujen keskeisistä kiinnostuksen kohteistani, huomasin jo kävelysten aikana, että osallistuin osin vahvastikin yhteisen kävelyrhythmin luomiseen (ks. myös Pink 2009, 34–35). Esimerkiksi Kaisan (1945) kanssa kävellessämme huomasin hänen hengästyneen kevyesti ja kysyin, menemmekö me liian lujaa vauhtia ja määräänkö minä rytmimme. Samoin ehdotin monilla kävelyillä joko sanallisesti tai ruumiillisesti, että pysähtyisimme. Rytmestä siis luodaan yhtä aikaa niin kehollisesti kuin sosiaalisesti. Arkaamuisen kaupungin rytmit ovat toisenlaisia kuin iltapäivän ja illan rytmit, ja monelle käveliyhinei osallistuneille senioreille myös mieluisimpia. Verkkainen, heräilevä kaupunki ei tarjoa ”ylimääräisiä” tilanteita siellä liikkujille, sillä etenkin talviaikaan julkisten tilojen tapahtumat on sijoitettu joko viikonloppuihin tai iltoihin, kun koululaiset ja enemmistö työssäkäyvistä kaupunkilaisista on vapaalla.

Kävelyssä rytmi merkitsee paitsi vauhtia, myös jatkuvuuden ja pysähdysten välistä vuoropuhelua. Kaisa (1945) tarkkaili kävelymme aikana liikennevaloja, ja kiirehdimme usein askeleitamme ehtiäksemme ylittämään tiet niin, ettei meidän tarvinnut jäädä odottamaan valojen vaihtumista. Kaisan keho salli tällaiset äkilliset

rytminvaihdokset. Hän sanoi suunnittelevansa reittinsä aina niin, ettei hänen tarvinnut seisokella liikennevaloissa. Kaisan elämä oli täynnä toimintaa, hän harrasti liikuntaa useana päivänä viikossa ja hänen sosiaalinen elämänsä oli vilkasta. Samalla tavoin Keijo (1943) oli hyvin aktiivinen niin sosiaalisesti kuin fyysisestikin, ja kävelytahtimme oli hyvin ripeä. Kaisan ja Keijon ”perusrytmit” olivat kovin toisenlaisia kuin verkaisempien kävelykumppanieni, ja koska heidän kehonsa mahdollistivat nopean rytmin ylläpidon, heijastivat heidän kävelyrytmensä mielestäni koko heidän elämäntapaansa ja asennettaan (ks. myös Vergunst 2010).

Tila ”auttaa muistamaan [...] ja estää unohtamasta”, kirjoittaa tilan sukupuolistuneisuutta tutkinut Kirsi Saarikangas (2006, 62). Tilaan liittyvät muistot rakentavat ihmisen paikkasuhdetta. Kävelyissämme paikat, rakennukset ja näkymät toivat kumppanieni mieleen ruumiillisia muistoja. Viimeaikaisten kaatumisten lisäksi he muistelivat, miten he olivat eri-ikäisinä liikkuneet kaupunkitilassa eri tavoin. Olaville (1924) ja Matille (1940) Oulun keskusta oli ollut sekä lapsuusleikkien että nuoruuden ympäristö, ja he muistelivat, miten he olivat kipeilleet ikkunalaudoilla, laskeneet mäkeä, ”taistelleet” Heinäpäähän poikia vastaan tai pelanneet jalkapalloa. Myös paikkoihin liittyvät äänimaailmat olivat tallentuneet heidän muistiinsa: Matti kuvaili toisen maailmansodan aikaisia Oulun keskustan pommituksia. Olavi puolestaan muisteli, miten nykyään vihreäksi puistoksi rakennettu aukio oli hänen nuoruudessaan ollut sorapintainen. Soralla juokseminen on paitsi ääniltään myös jalkojen kosketuksen kannalta hyvin erilainen kokemus kuin lumen vuoraamalla asvaltilla kävely. Ouluun 1960-luvulla töiden vuoksi muuttanut Keijo taas muisteli, miten hän oli ryntäillyt keskustassa sijainneelta työpaikaltaan linja-autoasemalle ehtiäkseen toimittaa valmistamansa tuotteet päivän viimeisiin maakuntien linja-autoihin.

Kaupungilla kävellessään seniorit eivät niinkään verranneet omaa fyysistä ruumistaan muiden tilassa yhtä aikaa olevien kulkijoiden ruumiisiin, vaan pikemminkin omaan nuorempaan kehoonsa. Kaikkinensa he puhuivat omasta ruumistaan toiminnan, toimintakyvyn ja hyödyllisyyden näkökulmista, mitä kävelyhaastattelun menetelmä ja arkisia toimintoja painottava tutkimukseni osaltaan ruokkivat. Ruumis oli kuin hyvin palvelut vanha auto: sitä piti käyttää, jotta moottori pysyisi toimivana. Sitä piti myös suojella esimerkiksi viimalta, pakkaselta ja sateelta, ja sen piti antaa liikkua omaan tahtiinsa.

MINÄ: Miten nämä kaupunkireissut, käykö ne niinkö lenkeistä, ettei tarvi erikseen sitten lähtiä.

TAIMI (1930): Joo, samassa, monta asiaa samalla.

MINÄ: Joo, onkse ylleensä että sää käyt yksin vai käyttekö te [puolison kanssa] yhdessä tai?

TAIMI: Mieluummin yksin, ko minä tahon olla niin höntti että minä oikasen, toinen on niin justinsa pittää olla näin, niin tuota ja sit sillä on paljon kiivaampi tahti, minä sanon, että minä en enään juokse.

Kävelyn aiheuttamista miellyttävistä ruumiillisista tuntemuksista kävelykumppanini eivät sen sijaan puhuneet, vaan liikkuminen oli hyvin praktista ja tavoitteellista. Itsenäinen liikkuminen nähtiin osana itsemääräämisoikeutta: esimerkiksi ympärivuotisesti joka kelillä pyöräilevä Jussi (1931) kertoi kyllä kaatuvansa pyörällään suunnilleen kerran vuodessa, mutta sekään ei saanut häntä lopettamaan pyöräilyä (ks. myös Jiron 2010). Ikääntyminen koetaan ennen kaikkea ruumiin ja sen muutosten kautta, ja moni senioreista korosti olevansa nuorempi mieleltään kuin keholtaan. He rakensivat toistuvasti tämänkaltaista ruumiin ja mielen välistä eroa: vaikka he saattoivat kokea olevansa ruumiiltaan ”epäsopivia”, jopa normite-

tun ruumiin vastaisia julkisessa kaupunkitilassa liikkujia, olivat he ainakin mieleltään edelleen täysivaltaisia kaupunkilaisia. Liikkumisen praktisen ja hyödyllisen puolen korostaminen heijastelee paitsi antamiani ohjeistuksia siitä, että kävelymme olisi hyvä liittyä arkisten asioiden hoitamiseen, myös käsitystä siitä, mitä julkisissa kaupunkitiloissa on sopivaa tehdä (ks. Ylipulli & Suopajarvi 2013). Kaupunkikeskusta on sujuvan pistäytymisen paikka, jossa esteettisetkin arvot ovat tärkeitä, mutta ruumiillisuuden näkökulmasta sen tulee olla ennen muuta helppoon ja nopeaan liikkumiseen sopiva tila.

Oman ruumiin vanheneminen tulee muille näkyväksi julkisessa tilassa liikkumisessa, joten kävelyhaastattelumenetelmä myös korostaa ruumiin merkitystä ikääntymisen kokemisessa. Kävelykumppanieni kanssa aiemmin tekemissäni tietotekniikan käyttöön liittyvissä haastatteluissa olivat vahvemmin esillä mieleen ja sen muutoksiin liittyvät kokemukset, kuten muiden tietoyhteiskunnan kansalaisten suhtautuminen ikääntyneisiin ”vähemmän kyvykkäinä” tietotekniikan käyttäjinä (ks. Suopajarvi 2014a; 2014b). Ruumiillisuus on kuitenkin keskeistä ikääntymiseen liittyvien merkitysten tuottamisessa, johon julkisissa tiloissa osallistuvat niin muut ihmiset kuin ei-inhimillisetkin toimijat (ks. Slevin 2006, 265).

Kaupungilla kävely sosiaalisena toimintana

Kävely on toimintaa, liikettä ja liikkumista, jolla haastateltavieni tapauksessa on selkeä päämäärä ja jonka on suunniteltu kulkevan tiettyjä reittejä pitkin. Tällä arkisella toiminnalla on kuitenkin muitakin merkityksiä, sillä sen kautta paikkoja otetaan haltuun ja omaa paikkasuhdetta rakennetaan (ks. Degen ym. 2010). Tietyissä fyysisessä ympäristössä liikkuvat ihmiset, eläimet ja muut toimijat muodostavat paikan, jota kutsumme kaupungiksi (ks. Pink 2011). Mukana kävelemisen

menetelmä tuo tärkeän lisäelementin ihmisten tilallisen suhteen ja paikan kokemisen ymmärtämiseen. Se avaa etnografille konkreettisia hetkellisiä näkymiä siihen, miten paikka muodostuu liikkeessä ja miten ihmiset kävelyllään rakentavat paikkasuhdettaan. Lisäksi he kutovat tuohon hetkellisyyteen Margarethe Kusenbachin (2003, 472) mukaan ”aiempaa tietoaan ja elämäkertansa”, sillä paikka ja muistot kietoutuvat toisiinsa. Tämä prosessi ei ole kaikilla samanlainen, vaan siihen vaikuttavat paikkasuhteen kerroksellisuus, sekä oman ruumiin ja sosiomateriaalisen ympäristön välinen vuorovaikutus.

Jo aiemmin tekemissämme haastatteluissa seniorikaupunkilaiset olivat kertoneet Oulun kaupunkikeskustan olevan heille ennen muuta asiointipaikka, jossa lähes kaikki palvelut ovat kätevästi kävely- tai pyöräilymatkan päässä. Kaupungilla kävelyn tarkoituksena on siis viedä heidät kotoa heidän tarvitsemiinsa palvelupaikkoihin, kuten terveysasemille, kauppoihin, pankkeihin, liikunta- ja kulttuuriharrastuspaikkoihin ja takaisin kotiin. Osa senioreista kertoi tapaavansa ystäviään tiettyinä aikoina ennalta sovituissa kahviloissa, jolloin kävely merkitsee myös sosiaalisten suhteiden ylläpitoa. (Ylipulli & Suopajarvi 2013.) He kaikki sanoivat kuitenkin tapaavansa perheenjäseniään, sukulaisiaan ja ystäviään mieluummin yksityisissä tiloissa.

Kävelyhaastattelujen myötä kuva kaupungista pelkkänä asiointipaikkana monipuolistui, sillä vaikka kävelyn tavoite olikin kaikille sama, tapahtui se eri tavoin eri kävelijöillä, ja samalla toimintaan tuli mukaan erilaisia merkityksiä. Olin etukäteen ohjeistanut haastateltaviani valitsemaan reittejä, joita he yleensä arkisin kävelevät. Yhden haastateltavan kanssa kävelimme hänen kotoaan läheiselle terveysasemalle, mikä kesti noin 15 minuuttia. Muut kävelyt kestivät tunnista puoleentoista tuntiin. Osan kanssa kävimme ruokakaupoissa, pankeissa ja virastoissa hoitamassa

asioita, osan kanssa kävelimme heidän reittejään ilman varsinaista asioiden hoitamista. Muutaman kanssa kahvitelimme kävelyn päätteeksi joko kahvilassa tai haastateltavan kotona. Kävelyreitit pysyivät etupäässä Oulun kaupunkikeskustan alueella. Yhden naisen kanssa kävimme keskustan ulkopuolella, Raksilassa.

Kaupungilla kävelyn erilaisia merkityksiä valaisevat erinomaisesti Taimin (1930) ja Olavin (1924) kävelyt. Pariskunta oli asunut nykyisessä kodissaan lähellä keskustaa sijaitsevassa kerrostalossa noin seitsemän vuotta. Olavi kertoi käyvänsä Oulun keskustassa päivittäin, toisinaan kaksikin kertaa päivässä, ja Taimi suunnilleen joka toinen päivä. Molemmat kävivät kävelyn aikana hoitamassa asioitaan, Olavi kaupassa ja Taimi kaupoissa ja pankissa. Vaikka molempien reitit suuntautuivat keskusta kohti Rotuaaria, valitsivat he heti kotiportillaan eri reitit: Olavi lähti suoraan kohti vilkasliikenteistä katuja, jonka ylityskohdassa ei ollut liikennevaloja, kun taas Taimi kaarsi toiseen suuntaan ja ylitti saman kadun liikennevalojen kohdalta. Olavi perusteli valintaansa sillä, että hän käytti kyseistä reittiä joka päivä. Taimi puolestaan sanoi oikovansa reitillään aina kun se oli mahdollista, ja hän korosti paitsi matkan pituuden, myös turvallisuuden tärkeyttä kävelyssään. Olaville kävelyssä tärkeintä oli paikkojen tutuus: jokainen paikka hänen reittinsä varrella kietoutui johonkin kaukaiseen muistoon. Paljon muutoksia kokeneet paikat keskustassa tuntuivat hänelle edelleen tutuilta, mutta myös ihmisten, niin tutujen kuin vieraidenkin, näkeminen oli hänelle tärkeä osa kävelyä.

Teimme kaikki kävelyt kävelykumppanieni valinnan mukaan päivällä valoisaan aikaan. Moni kertoi lähtevänsä mieluusti liikkeelle aamulla tai aamupäivällä, jolloin kaupungilla oli hiljaisempaa, ja toisaalta oma vireystila oli korkeimmillaan. Senioreiden joukossa oli kuitenkin niitäkin, jotka halusivat nukkua pitkään ja liikkua kaupungilla

siksi iltapäivisin, sekä niitä, joille ajankohdalla ei ollut niin väliä, joskaan hekään eivät mielellään kulkeneet kaupungilla pimeällä. Syynä tähän oli turvattomuuden tunne, jonka taustalla olivat mediasta välittyneet tiedot muun muassa kaupunkipuistoissa tapahtuneista raiskauksista, mutta toisilla myös omakohtaiset kokemukset pimeällä tapahtuneista pelottavista tilanteista (ks. myös Freund 2001). Jussi (1931), Kaarina (1931) ja Taimi (1930) kertoivat välttelevänsä myös valoisaan aikaan ”epämääräisen” näköisiä ihmisiä, mutta enimmäkseen valoisaan liikkuminen koettiin turvallisena. Etenkin ne seniorit, jotka halusivat ainoastaan käydä kaupungilla nopeasti hoitamassa asiansa, liikkuivat siellä mieluummin yksin kuin esimerkiksi puolisonsa kanssa, mutta kaikki haastateltavat kertoivat kävelevänsä kaupungilla toisinaan yksin, toisinaan seurassa.

TAIMI: Päivällähän minä kulen, en minä sitte illemmalla ja pimiällä minä en uskalla lähteä liikenteeseen.

MINÄ: Mikäs siinä on?

TAIMI: No ei sitä koskaan tiä noita hurjia.

MINÄ: Toiset ihmiset pelottaa, niinkö?

TAIMI: Niin ko niitä on, vasta aamullaki lukkiin lehestä ko oli viikonloppuna yhtä likkaa raiskattu, ei täällä huvita liikkua. Ja sitte ku me käytiin, ei se viime, toissa kesänä tuolla torilla, ko nuoriso [=lapsenlapset] oli täällä, siellä oli, mitä ne ruukkaa kesällä olla nuita [...] Niin minä kyllä niitä juhlijoi-ta kattelin vähän arkaasti, että ei kovin kauaksi jää-hä tänne seisomaan, että niin tiä mitä tapahtuu.

Ikääntymisen näkökulmasta ensisijaisen tärkeää haastateltaville on heille tärkeiden päivittäisten palvelujen helppo saavutettavuus, minkä vuoksi he ovat Oulun keskustan asuinpaikakseen valinneet. Kaikki haastateltavat mainitsivat kävelyn

aikana sen, että keskustan terveystasema suunniteltiin siirrettäväksi pois keskustasta monikerroksiseen taloon, jonne ja jossa kulkeminen olisi sekä autottomille että huonojalkaisille asiakkaille nykyistä huomattavasti hankalampaa. Tämän teeman kautta sekä paikan että oman ruumiin tulevaisuus nousi kaupunkitilan merkitysten keskiöön: kaupunkisuunnittelussa tärkeintä ikääntyville on seurata heidän omaa elämäänsä suoraan koskettavia suunnitelmia, ja he pohtivat tarkkaan sitä, miten he alati – ja mahdollisesti nopeastikin – muuttuvan ruumiinsa kanssa kykenisivät toimimaan tulevaisuuden kaupungissa. Paikantumisen ja kudelman näkökulmat avaavat arkisten toimintojen suhdetta niitä ympäröiviin kulttuurisiin ja sosiomateriaalisiin ympäristöihin. Kaupunkikeskustoja suunniteltaessa päätetään paitsi siitä, minkä näköinen tai kuinka fyysisesti esteetön julkinen tila on, myös siitä, mitä palveluja siellä tarjotaan. Näin alueita rakennetaan toisille kaupunkilaisille sopiviksi ja toisille epäsojiviksi.

Paikkakokemus osana sosiomateriaalista ympäristöstä

Kävelyhaastatteluisissa Oulun keskustan materiaaliset elementit, kuten kadut, rakennukset, katu- ja liikennevalot, penkit, puut ja kasvit olivat tiiviisti mukana keskusteluissamme. Ne muistuttivat senioreita menneistä tapahtumista ja tärkeistä ihmisistä, mutta toimivat lisäksi liikkeessä olevan ruumiin alustana, suojana ja kulkemisen määrittelijänä. Kävellessämme kaupungilla kiinnityimme ympäristöömme fyysisesti jaloillamme, vaikka kaupungeissa jalkojemme ja maan välissä on usein kengät ja asfaltti (Asikainen & Mäkinen 2013; Ingold 2004). Kadut ja niiden kunnossapito olivat tärkeä osa talvista kävelyämme: seniorit puhuivat siitä, miten hyvin Oulun kaduilla hoidettiin lumityöt, mutta toisaalta osa kertoi tilanteista, joissa auraamaton lumi oli estänyt heidän kulkuaan. Osa

heistä käytti kauppatatkoillaan tavaroiden kuljetukseen vedettävää laukkuja, jonka helpottava vaikutus heikkeni, jos kaduilla oli lunta. Lun-takin hankalampi tekijä olivat jäätyneet kävelytiet, jotka saattoivat tyystin estää ikääntyvien kaupunkilaisten ulkoilun. Pääsääntöisesti katujen pinnat heidän kulkureiteillään olivat hyvässä kunnossa, ja juuri niiden käytettävyys oli kävelykumppaneilleni tärkeintä.

Oulun keskustan kävelykatu, Rotuaari, on saanut viimeisten vuosien aikana uuden pinnoituksen ja katulämmityksen, jonka tarkoituksena on pitää katu sulana ympäri vuoden. Lisäksi penkit ja katuvalot on uusittu, ja kävelykadun aukiolle on rakennettu uusi esiintymislava vanhan tilalle. Kaikki kävelymme kulkivat Rotuaarin kautta tai ristesivät sen kanssa, joten sen uusi visuaalinen ilme ja käytettävyys nousivat usein keskustelunaiheiksi. Lämmitettävät ja siten ympäri vuoden sulana pysyvät kadut eivät saaneet varauksetonta hyväksyntää kaikilta, sillä tässä tapauksessa kadun käytettävyys ei ollut yhtä tärkeää kuin se, millä hinnalla uudistus oli tehty, ja toisaalta mitä sen seurauksena oli jätetty tekemättä. Paikantumisessa ei-inhimilliset toimijat eivät siis ole irrallaan niitä ympäröivästä sosiokulttuurisesta maailmasta, tässä tapauksessa kaupunkisuunnitteluun liittyvistä valtasuhteista ja erilaisista arvoista (ks. Asikainen & Mäkinen 2013; Saarikangas 2006). Esimerkiksi uudistuneeseen Rotuaariin melko nihkeästi suhtautunut Kaarina (1931) kertoi pitävänsä sellaisista kaupunkikeskustoista, joissa oli paljon pieniä ruokakauppoja ja kahviloita. Liian hyökkäävä kaupallisuus, kuten liikkeiden suuret valomainokset, olivat hänestä luotaantyöntäviä, ja kaikki uusi pitäisi rakentaa siten, että se istuisi vanhoihin jo olemassa oleviin elementteihin. Kaarina oli hetkellisessä paikkakokemuksessaan samalla paikkojen kudelmassa, sillä hän vertaili Oulua keskiaikaiseen englantilaiskaupunki Yorkiin, jossa vanhaa

arkkitehtuuria hänen mielestään kunnioitettiin rakennuksiin sopivilla mainoksilla.

Kävelyjämme reunustavat rakennukset olivat tärkeä osa senioreiden kaupunkikokemusta. Kun kaupungilla kävellessä jokin rakennus alkoi pikku hiljaa tulla näkyviin, alkoivat siihen liittyvät aiemmat kokemukset ja muistot tulla mieleen (ks. myös Ingold 2011, 154). Kävelyhaastattelun hetkellisyys ja liike mahdollistivat sen, että kävelykumppanini alkoi puhua siitä ajatuksesta tai muistosta, jonka ympärillä oleva fyysinen tila hänessä ensimmäisenä herätti. Näin kävelyissämme kietoutuivat usein yhteen sekä kaukaiset ja lähimenneisyyden muistot että se fyysinen tila, jossa haastatteluhetkellä olimme. Syntyperäisen oululaisen Olavin (1924) kävelymme aikana tekemät havainnot eri rakennuksista kiinnittyivät lähes poikkeuksetta joko aikaan ennen toista maailmansotaa tai sodan aikaisiin tapahtumiin. Seisoessamme Rotuaarin aukiolla Olavi kuvaili paikkaa näin:

Onhan se tämä muuttunu, kun tuossa Pakkahuoneenkadullaki, niin siinä oli Fazerin musiikki-liike, ja se kerran sitte 20-luvun alakupuo... eiku loppupuolta se oli, joskus -28, -29, niin palo, ja mun isä pelasti sieltä sitte valtavan määrän soitimia, ja tuota. [...] Niin, ku hänki oli ensimmäisten joukossa sammuttamassa sitä, niin tuota sai kitaran sitte sieltä palakinnoksi. Ja tässähän on ollu kauppahalli. [...] ja sitte tuossa oli tuo Paulamäen pukimoliike vieressä. (Olavi 1924)

Vaikka Oulu oli monen kaupungissa pitkään eläneen seniorin näkökulmasta muuttunut fyysisesti hyvin paljon, muutos oli ollut ennen kaikkea sosiaalinen. Ouluun on muuttanut paljon uusia asukkaita opintojen ja töiden perässä, joten olisi mahdotonta tuntea kadulla vastaan tulevia ihmisiä samassa mitassa kuin ennen 1960-luvulla alkanutta intensiivistä kaupungistumista. Lähes koko elämänsä Oulun keskustassa tai sen lähituntumassa asunut Matti (1940) totesikin, että ”ennen

sai kulkee käsi ojossa koko ajan”. Erityisesti ”paljasjalkaisilla oululaisilla” oli melko kaksijakoinen suhde heille tuttuihin paikkoihin: toisaalta paikat ja rakennukset herättävät tunteen kotona olemisesta ja paikkaan kuulumisesta (ks. Kusenbach 2003, 472), toisaalta tuo paikka on alati muutoksessa ja tuttujen elementtien päälle kerrostuu jatkuvasti vierautta.

Haastateltavieni kertomusten aikatasoissa oli selkeitä eroja, jotka liittyivät heidän henkilökohtaisen Oulu-suhteensa pituuteen ja luonteeseen. Erityisesti monen naisen kokemukset olivat kiinni joko nykyhetkessä tai aivan lähimenneisyydessä. Kun kyselin naisilta kaupungissa tapahtuneista muutoksista, he saattoivat kertoa pikaisesti, millaisia muutoksia kyseisessä paikassa oli tapahtunut kääntäen kuitenkin pian puheensa nykytilanteeseen. Miesten kanssa kävi usein päinvastoin: kun yritin välillä suunnata keskustelua heidän viimeaikaisiin kokemuksiinsa, he vastasivat lyhyesti ja jatkoivat sitten vanhojen muistelua. Muistelun ja elämäkertojen sukupuolittuneisuutta tarkastelleet tutkijat ovat huomanneet, että naiset keskittyvät kerronnassaan ”ihmissuhteisiin ja sisätiloissa tapahtuviin toimintoihin miesten kuvaillessa itseä, rakennuksia ja maisemaa”. Naisetkin kuvailevat kyllä itseään, mutta yleensä suhteessa muihin ihmisiin. (Latvala 2005, 74.) Esimerkiksi seisoessamme Taimin (1930) kanssa Rotuaarilla kertoi hän edellisesäisestä tapahtumasta, josta lähellä sijaitseva penkki häntä muistutti:

Viime kesänä niin tuota oltiin kaupungilla, ei ko me oltiin menossa, pankkiin menossa, oli aika. Sitte istuttiin, mää että istutaanpa kerran täällä puiston penkillä, niin yks, ihmisiä paljon oli, niin yks mies tulee ja sanoo että tuosta noin ja kattoo ko me ollaan tuolla, että pittääpä olla onnellisen näkönen pari, että saako hän ottaa valokuvan meistä. Mää että mihin sinä sitä viet? [nauraa] Sano että hää ei tiä mihin lehteen hän pannee. Niin mää että senku otat. (Taimi 1930)

Tärkeä osa kaupunkikeskustan paikkakokemusta ovat katuvalot, vaikkakaan ne eivät valoisaan aikaan tekemissämme kävelyissä olleet päällä. Valoilla pystytään luomaan turvallisuuden tunnetta, ja erityisesti niitä toivottiin lisää paikkoihin, jotka koettiin vaarallisina. Näitä paikkoja olivat ennen muuta sekä kaupungin keskustassa että hieman etäämmällä sijaitsevat puistot. Erityisesti naiset sanoivat, etteivät halunneet mennä puistoihin pimeällä, etenkin yksin. Pimeys yhdessä puistojen runsaan kasvillisuuden tai ruutukaavan muodostamien näköesteiden kanssa vaikuttaa heidän paikkasuhteeseensa. Nämä kokemukset heijastelevat niitä kulttuurisia narratiiveja, joissa öinen kaupunki on paitsi nuorten ja humaltuneiden, myös epäluotettavien ihmisten paikka. Omalla liikkumisellaan ihmiset muovaavat paikkoja: kun liikutaan vain päiväsaikaan ja tutuilla reiteillä, paikasta tulee turvallinen. Paikkojen kudelmassa omat henkilökohtaiset kokemukset vaarallisista paikoista tai toisten kokemat rikokset ja vaaratilanteet esimerkiksi pimeissä puistoissa rakentavat näistä paikoista epämiellyttäviä ja samalla toisenlaisista paikoista miellyttäviä (ks. Lee & Ingold 2006, 78). Toisin kuin katuvalot, liikennevalot olivat kävelyissämme hyvin konkreettisesti läsnä, ja niitä kuvailtiin joko turvallisuuden tunteen luojina tai kävelyrytmiä häiritsevinä toimijoina. Niiden käyttämättä jättäminen tarjosi myös mahdollisuuden vastustaa kaupunkisuunnittelijoiden tarjoamaa kaupunkitilan käyttötappaa (de Certeau 1988).

Hyvin tiheä ja märkä lumisade pakotti meidät *Matin* (1940) kanssa käyttämään *Rotuaarilla* sijaitsevan olutbaarin markiiseja toisin kuin niiden asennuttaja oli kenties suunnitellut. Seisoimme niiden alla sateensuojassa ja katselimme *Matin* kotitaloa samalla, kun hän muisteli keskustassa viettämänsä lapsuuttaan. Materiaaliset rakenteet paitsi mahdollistavat liikkumisen, myös tarjoavat esimerkiksi suojaa sateelta ja auringolta. Kun soitin myöhemmin *Leenalle* (1936), sanoi hän toivovansa kaupungille lisää varjoisia leväh-

dyspaikkoja vanhusten kesäisten kävelyreittien varsille.

Päätäntö

Julkisesta kaupunkitilasta rakentuu senioreiden kertomuksissa yksi ikääntymisen näyttämöistä, jossa erilaisten rytmien, reittien, kohtaamisten ja rinnakkain kulkemisten kautta ruumiillinen ikääntyminen paljastuu ja paljastetaan. Ikääntymisen ja vanhuuden merkitykset kietoutuvat vahvasti ruumiseen: ”menestyksekkääseen” vanhenemiseen kuuluu hyvän ruumiillisen kunnan ylläpitäminen. Kävelykumppanini vahvistavat tätä kuvaa puhumalla ruumiistaan joko toimivana, heikkenevänä tai jo heikenneenä ”kulkuvälineenä” (ks. myös Slevin 2006). Kaupunkikeskusta on ihanteellisimmillaan tälle ”kulkuvälineelle” aamun rauhallisina tunteina, jolloin kaupungilla on valoisa, turvallista ja tilavaa. Tuolloin kaupungilla on myös vähemmän muita ihmisiä todistamassa ikääntyvien ruumiillista vanhenemistä. Tämä ruumiillinen paikkakokemus heijastelee paitsi ikääntymisen, myös julkisen kaupunkitilan kulttuurisia merkityksiä: kaupunki ei ole seniorikaupunkilaisten ”olohuone”, he eivät kuluta aikaansa oleilemalla siellä. He jakavat yksityisen ja julkisen tilan selkeästi erilaisiin toimintoihin: julkisessa tilassa hoidetaan asiat, nautitaan hetkellisesti kulttuurista ja tavataan ”hyvänpäiväntuttuja”, kun taas yksityisessä tilassa rauhoitutaan, rentoudutaan ja vietetään aikaa läheisten kanssa.

Senioreiden paikkakokemusta ja erityisesti julkisessa tilassa liikkumista sävyttää muutoksen kokeminen: oma keho on muuttunut, ja sen myötä on muuttunut sekä heidän oma suhtautumisensa muihin kaupungilla liikkujiin että se, miten he kokevat muiden reagoivan itseensä. Samalla heidän kulkemansa reitit ovat vaihtuneet tai he tiedostavat niiden olevan muuttumassa, sillä kävelymatkat ovat osalla jo lyhentyneet selvästi. Toiselle kulkijalle reitinvalinnassa ratkaiseva tekijä

on turvallisuus, kun taas toiselle tärkeämpää on vaeltaa muistoja tulvillaan olevilla kaduilla. Reiteillään seniorit määrittelevät omaa kaupunkiaan, ja liikkumisellaan he piirtävät kaupunkitilansa ääriivivoja ja polkuja, jotka kaupunkisuunnittelijoiden tulisi huomioida, mikäli he haluavat vahvistaa kaupunkitilojen mieluisuutta ikäihmisille. Mahdollisuus oman luontaisen rytmin käyttämiseen on kaupunkitilan kokemisessa tärkeää, sillä kävelyrytmin ja ihmisen hyvinvoinnin välillä on selvä yhteys: kokemus rytmin mielekkyydestä merkitsee, että ihminen viihtyy ympäristössään (ks. myös Vergunst 2010). Rytmii syntyy ruumiin ja sosiomateriaalisen tilan vuorovaikutuksessa, joten esimerkiksi liikennevalojen, liukuportaiden ja pyöröovien rytmeillä voidaan osaltaan määrittellä, kenelle paikka on tarkoitettu.

Kuten Tim Ingoldin (2011) mukaan useimmat paikat elämässämme, on Oulun kaupunkikeskustan monien kertomusten ja kokemusten kudelma. Kävelykumppaneilleni se on palveluiden lisäksi sosiaalisten kohtaamisten, liikkumisen ja ulkoilun sekä esteettisten kokemusten paikka, mutta toisaalta myös monikerroksinen muistojen paikka. Ihmisen paikkasuhde rakentuu hyvin monimuotoisesti, sillä siihen vaikuttavat myös muut paikat, joita kulkija vertailee hetkelliseen kokemukseensa (ks. Pink 2011). Tuossa paikantumisessa ihminen kokee paikan ruumiillisesti kaikin aistein samalla, kun läsnä ovat muut, fyysiset, muistellut tai kuvitellut ihmiset sekä ei-inhimilliset toimijat, mutta yhtä lailla menneet kokemukset ja osin myös tulevaisuuden toiveet. Paikantuneisuuden ja kudelman näkökulmat auttavat meitä ymmärtämään ihmisen paikkasuhteen monimuotoisuutta sekä sitä, mitä kaikkea kaupunkisuunnittelijoiden olisi hyvä ottaa huomioon suunnitellessaan julkisia tiloja kaikille kaupunkilaisille. Paikan ruumiillinen kokeminen on tiiviisti yhteydessä paikan sosiokulttuurisiin ja -materiaalisiin kerrostumiin sekä ihmisen omiin paikkakudelmiin, jotka kohdatessaan rakentavat tarinoita kaupungista. Asumalla kaupunkikeskustassa

ja käyttämällä sen palveluja seniorikaupunkilaiset haastavat näkemyksen, jonka mukaan julkiset kaupunkitilat ovat pelkästään nuorten ja keski-ikäisten kuluttajien paikkoja, tai pelkästään nykyhetken ja tulevaisuuteen suuntaavia paikkoja vailla menneisyyttä. Tämä sosiomateriaalinen ympäristö, jossa he elävät ja kulkevat, on yksi tärkeä osa ikääntymistä.

Kiitokset

Tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa tutkijatohtorihankettani ”UBI (UrBan Interactions) Mingle”.

Kirjallisuus

- ASIKAINEN, EVELIINA & KIRSI MÄKINEN. 2013. ”Jalat muistavat ja askeleet kertovat. Kehollinen muistaminen kaupunkiluonnossa.” Teoksessa *Muistin kaupunki: Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*, toim. Katri Lento & Pia Olsson. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 129–162.
- BRITTAİN, KATHERINE, LYNNE CORNER, LOUISE ROBINSON & JOHN BOND. 2010. ”Ageing in Place and Technologies of Place. The Lived Experience of People with Dementia in Changing Social, Physical and Technological Environments.” *Sociology of Health & Illness* 32:2, 272–287.
- DAVIES, CHARLOTTE AULL. 1999. *Reflexive Ethnography: A Guide to Researching Selves and Others*. Lontoo: Routledge.
- DE CERTEAU, MICHEL. 1988. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- DEGEN, MONICA, GILLIAN ROSE & BEGUM BASDAS. 2010. ”Bodies and Everyday Practices in Designed Urban Environments.” *Science Studies* 23:2, 60–76.
- FREUND, PETER. 2001. ”Bodies, Disability and Spaces. The Social Model and Disabling Spatial Organisations.” *Disability & Society* 16:5, 689–706.
- GALLOWAY, ANNE. 2004. ”Intimations of Everyday Life. Ubiquitous Computing and the City.” *Cultural Studies* 18:2/3, 384–408.
- GOFFMAN, ERVING. 1966. *Behavior in Public Places*. New York: The Free Press.
- HOLSTEIN, MARTHA B. 2006. ”On Being an Aging Woman.” Teoksessa *Age Matters. Realigning Feminist Thinking*, toim. Toni Calasanti & Kathleen Slevin. New York & Lontoo: Routledge, 313–334.
- INGOLD, TIM. 2000. *The Perception of the Environment*. Lontoo: Routledge.

- INGOLD, TIM. 2004. "Culture on the Ground. The World Perceived Through the Feet." *Journal of Material Culture* 9:3, 315-340.
- INGOLD, TIM. 2011. *Being Alive. Essays on Movement, Knowledge and Description*. Lontoo: Routledge.
- JIRON, PAOLA. 2010. "Repetition and Difference. Rhythm and Mobile Place-Making in Santiago de Chile." Teoksessa *Geographies of Rhythm. Nature, Place, Mobilities and Bodies*, toim. Tim Edensor. Surrey: Ashgate, 129-143.
- JOKINEN, ARI, EVELIINA ASIKAINEN & KIRSI MÄKINEN. 2010. "Kävelyhaastattelu tapaustutkimuksen menetelmänä." *Sosiologia* 47:4, 255-269.
- KUSENBACH, MARGARETHE. 2003. "Street Phenomenology. The Go-Along as Ethnographic Research Tool." *Ethnography* 4:3, 455-485.
- LATVALA, PAULIINA. 2005. *Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEE, JO & TIM INGOLD. 2006. "Fieldwork on Foot. Perceiving, Routing, Socializing." Teoksessa *Locating the Field. Space, Place and Context in Anthropology*, toim. Simon Michael Coleman. Oxford: Berg Publishers, 67-85.
- LEFEBVRE, HENRI. 2004. *Rhythmanalysis. Space, Time and Everyday Life*. Lontoo & New York: Continuum.
- LORIMER, HAYDEN & KATRIN LUND. 2008. "A Collectable Topography. Walking, Remembering and Recording Mountains." Teoksessa *Ways of Walking. Ethnography and Practice on Foot*, Tim Ingold & Jo Lee Vergunst. Surrey: Ashgate, 185-200.
- MÄENPÄÄ, PASI. 2005. *Narkissos kaupungissa: tutkimus kuluttaja-kaupunkilaisesta ja julkisesta tilasta*. Helsinki: Tammi.
- MASSEY, DOREEN. 1993. "Power-Geometry and a Progressive Sense of Place." Teoksessa *Mapping the Futures. Local Cultures, Global Change*, toim. Jon Bird, Barry Curtis, Tim Putnam, George Robertson & Lisa Tickner. Lontoo: Routledge, 59-69.
- OGG, JIM. 2005. *Heat Wave*. Lontoo: The Young Foundation.
- PENNEY, LAUREN. 2013. "The Uncertain Bodies and Spaces of Aging in Place." *Anthropology & Aging Quarterly* 34:3, 113-125.
- PHILLIPSON, CHRIS. 2007. "The 'Elected' and the 'Excluded'. Sociological Perspective on the Experience of Place and Community." *Aging & Society* 27:3, 321-342.
- PINK, SARAH. 2007. "Walking with Video." *Visual Studies* 22:3, 240-252.
- PINK, SARAH. 2008. "An Urban Tour. The Sensory Sociality of Ethnographic Place-Making." *Ethnography* 9:2, 175-196.
- PINK, SARAH. 2009. *Doing Sensory Ethnography*. Thousand Oaks, California: Sage.
- PINK, SARAH. 2011. "From Embodiment to Emplacement. Re-Thinking Competing Bodies, Senses and Spatialities." *Sport, Education and Society* 16:3, 343-355.
- SAARIKANGAS, KIRSI. 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SAVAGE, MICHAEL, GAYNOR BAGNALL & BRIAN LONGHURST. 2005. *Globalization and Belonging*. Lontoo: Sage.
- SCHELDEMAN, GRIET. 2011. "Beyond A to B." Teoksessa *Redrawing Anthropology. Materials, Movements, Lines*, toim. Tim Ingold. Surrey: Ashgate, 129-141.
- SLEVIN, KATHLEEN F. 2006. "The Embodied Experiences of Old Lesbians." Teoksessa *Age Matters. Realigning Feminist Thinking*, toim. Toni Calasanti & Kathleen Slevin. New York & Lontoo: Routledge, 247-268.
- SULANDER, TOMMI, JESSICA NISÉN, SIRKKALIISA HEIMONEN, PERTTI POHJOLAINEN, ELISA VIRKOLA, ELINA KARVINEN & RIITTA KOIVULA. 2009. *Vanhuksen koti keskellä kaupunkia. Kyselytutkimuksen tulokset. Kuvaus Kampinmalmin iäkkäiden terveydestä, toimintakyvystä ja elinoloista*. Raportteja 4/2009, Helsinki: Ikäinstituutti.
- SUOPAJÄRVI, TIINA. 2014a. "Past Experiences, Current Practices and Future Design. Ethnographic Study of Ageing Adults' Everyday ICT Practices - And how it Could Benefit Public Ubiquitous Computing Design." *Technology Forecasting and Social Change*, Special Issue on STS and Later Life. Verkoversio julkaistu 16.5.2014.
- SUOPAJÄRVI, TIINA. 2014b. "Maailma menee eteenpäin ja pakko roikkua siinä mukana. Ikääntymisen kokeminen suhteessa tieto- ja viestintäteknologioihin." *Kulttuurintutkimus* 31:1, 3-13.
- OULUN KAUPUNKI. 2013. "Tilastoja Oulusta. Ikäluokkatilasto suuralueittain 1.1.2013." http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=2beba7ce-7ccc-4123-b8bb-5ec95a70ccc7&groupId=50085 (Luettu 21.2.2014).
- UIMONEN, HEIKKI. 2011. "Tarkkaile ympäristöäsi! Kuuntelukävelyt ja äänittäminen äänimaiseman laadullisen arvioinnin välineenä." *Yhdyskuntasuunnittelu* 49:1, 44-58.
- VERGUNST, JO. 2010. "Rhythms of Walking. History and Presence in a City Street." *Space and Culture* 13:4, 376-388.
- YLIPULLI, JOHANNA & TIINA SUOPAJÄRVI. 2013. "Contesting Ubicomp Visions Through ICT Practices. Power Negotiations in the Meshwork of Technologized City." *The International Communication Gazette*, 75:6-7, 538-554.